

І. М. Дзюба

Жемайте Юлія

ЖЕМАЙТЕ (Žemaitė; справж. – Жимантене Юлія; Žymantienė Julija; 19(31). 05. 1845, маєток Буканте побл. м. Плунге, Жемайтія, нині Литва – 07. 12. 1921, м. Маріямполь, Литва) – литовська письменниця. З родини збіднілого дворянина. Одружилася проти волі батьків з учасником польс.-литов. антицар. повстання 1863 Л. Жимантасом. Не маючи постійного пристановища, родина з чотирма дітьми поневірялася у пошуках випадкової роботи. Прагнучи до освіти, Ж. багато читала, зокрема твори М. Конопницької, Е. Ожешко, Болеслава Пруса, М. Гоголя, Ж.-Б. Мольєра, В. Шекспіра, Й.-В. Ґете. Найбільше враження справила на неї поезія А. Міцкевича. Писати почала тільки у 50-літ. віці, дещо облаштувавши родинний побут. Ж. – нар. письменниця і у буквальному, і в найвищому значенні цього поняття. Весь свій вік вона прожила клопотами й злигоднями литов. селянина і зуміла свій досвід піднести на рівень істор.-нар. світосприймання. Намальовані нею картини життя рідного народу, перейняті відчуттям і розумінням його докорінних потреб, прагненням віднайти тенденції його істор. розвитку, і самі набули значення заг.-нар. школи етики й соціальності, людяності, співчуття та боротьби за кращу долю. Любов до народу, вболівання за нього, зрелість із ним лежать в основі усього сенсу її творчості, однак це не призвело до однобіч. поетизації або виправдання всіх явищ нар. життя й побуту – навпаки, це зумовило сувору правдивість, прозірливість, критич. пафос худож. аналізу соц. відносин і моральних колізій на селі. Саме Ж. судилося стати вершин. явищем критич. реалізму в литов. літературі кін. 19 ст., вона відтворила широку й багатобарвну картину тодіш. села. Поміщицтво і панство, сільс. та міське, вона змалювала суто негативно, здобуваючись на саркаст. штрихи неабиякої сили, – як закінч. і замкнений у собі соц. стан, об'єктивне становище якого неминуче зумовлює моральну звироднілість. Що ж до селянства, то воно у неї не є таким остаточно соціально розшарованим і фатально

визначеним. Часом соц. статус не збігається з моральним, дія моральних чинників ніби «дезорганізує», сплутує соц. картину села. Бідність, зубожіння часом виявляються наслідком пияцтва, ледарства, розпусти, особистої зіпсутості, однак глибшою причиною цієї деморалізації є розкладова дія капіталіст. відносин на селі, процесів обуржуазнення, влади грошей, що розмивають здорову духовну основу трудового люду. Укр., рос., польс. (як і зх.-європ., насамперед франц.) літ-ри з великою силою показали владу землі над селянином. Проте на зламі 19 і 20 ст. на зміну цій владі – і на селі – прийшла або її доповнила влада грошей – гроші стали більшою реальністю, ніж земля, впливаючи на долю людини. Це й показала Ж. у своїх оповіданнях. Але є і велика різниця між владою землі та владою грошей. Земля пробуджує не лише темні інстинкти й власницьку жадобу, – вона є водночас і джерелом світлих почуттів та трудової моралі, і саме це її природна, неспотворена функція в житті людського суспільства. А на гроші ніщо високе в людській душі не відгукується, їхня влада не має своєї поет., благодатної сторони. З боєм показала Ж., як люди калічать самі себе заради цієї примарної, облудної сили, що обіцяє владу й щастя. Грошові та ін. приватно-майнові відносини не з волі селянина увійшли в його життя, і йому просто немає куди від них подітися. Часто зустрічається в оповіданнях Ж. тип деморалізов. безкорінної людини, яка відірвалася від свого народу, втратила природну мораль і культуру, а натомість не набула нічого, крім зневаги до тривких нар. норм та понять, до своїх «неосвічених» співвітчизників (оповідання «Torylis» / «Топіліс», 1897). З гіркотою описала Ж. розклад сім'ї під тиском майнових факторів, коли природ. союз людських сердець поступився голому матеріальному розрахунку. Один із емоційно найбагатших і найвистражданіших у її творчості – мотив нещасливого заміжжя, невдоволеної потреби щирого кохання, душевної ніжності. Невесела доля дівчини і жінки-селянки постала багатоманітно і з вражаючою правдивістю. Одне з найкращих оповідань Ж. – «Martis» («Невістка», 1899), у якому виразно розкрито трагедію молодої дівчини, виданої за нелюба лише задля закріплення майнових комбінацій батьків. Оповідання було дуже популярним у Литві, інсценівка за ним увійшла в історію відроджуваного литов. нац. театру. З часом у творах Ж. з'явилося дедалі більше житей. руху, змін, ознак сусп. зрушень, нових ідей та їх носіїв (студенти, вчителі та ін.). Урізноманітнілася її творчість і тематично, і жанрово: постали теми міста («У місті»), селян. еміграції в Америку («Nelaimingi vaikai» / «Нещасні діти», 1903) – одна з найтрагічніших у Ж., що змушує згадати твори В. Стефаніка; своєрідно зринає ця тема і в образах «американців» – денаціоналізов. і обуржуазнених литовців-реемігрантів («Klampusė» / «Драговина»). Непересічний сатир. хист виявила Ж. в оповіданнях, нарисах і статтях про ксьондзів, яких вважала слугами обскурантизму. Антиклерикальні мотиви є провід. і в її драматургії. 1889 Ж. побувала в Ризі на кількох виставах латис. театру, який переживав тоді період піднесення, після цього й сама написала кілька невеликих п'єс, серед яких найбільший успіх мали комедії «Усім приклад» та «Apsiriko» («Помилилася», 1911), де висміяно облудність святенників і святенниць.

У громад.-політ. діяльність Ж. увійшла вже літньою жінкою, але виявила неабияку енергію та запал, поштовхом для неї стала Рос. революція 1905–07, яку вона зустріла з піднесенням. Її настрій того часу дуже нагадує настрій Лесі Українки: захоплення, надії, гіркота. Ж. провадила у пресі кампанію за права жінок, виступала з доповідями на жін. з'їзді в Литві та на всерос. жін. з'їзді у С.-Петербурзі 1908 (знов-таки, можна згадати аналог. боротьбу тодіш. укр. феміністок, як-от Н. Кобринської). Пізніше Ж. була ред. однієї з газет і 1914, майже 70-літньою, відсиділа два тижні в тюрмі за друкування статей, які не сподобалися цар. цензурі. Боляче сприйняла Ж. 1-у світову війну і ті страждання, які принесла вона литов. народові. Ж. відмовилася від пропозицій урочисто відзначити свій 70-літній ювілей: «Тут ллється кров, течуть сльози, а ці дармоїди займаються такими дрібницями». Щоб зібрати кошти для біженців, вона 1916 поїхала до США, де виступала на мітингах, у пресі, брала участь у діяльності литов. робітн. організацій. Пишний фасад «Нового світу» не ввів її у оману, до тодіш. амер. дійсності вона поставилася критично. За час перебування у США на батьківщині Ж. сталися великі зміни: Литва здобула незалежність. Але її майбутнє під буржуазно-клерикальним, як вона вважала, проводом викликало в неї тривогу. Ще у США 1920 Ж. писала: «...Чого я найбільше боялася – коли б у Литві не запанував ксьондзівський деспотизм, – те і сталося. Тепер вони будуть, як і раніше, контролювати совість людей, душити й топтати вільну думку...». А повернувшись 1921, сказала безмежно тяжкі слова: «Вернулася в Литву, а Литви не знайшла». Творчість Ж. змінила обличчя литов. літ-ри, насамперед це виявилось в зображенні життя селянства – осн. теми від К. Донелайтіса до П. Цвірки. Порівняння оповідань Ж. з творами її визначних попередників у розробленні селян. теми – А. Страздаса («Пісні світські й духовні») та Д. Пошки («Селяни Жемайтії і Литви»), як і ін. письменників 1-ї пол. 19 ст., засвідчує великі якісні зміни в худож. образі литов. селянина, його значний розвиток і збагачення. Це стосується як поглиблення реалістичності змалювання і глибини психол. розроблення, так і ідей. наповненості цього образу. Ж. спростувала стереотип нерозвиненого мужичка і показала литов. селянина людиною з великими духов. задатками, з негаснучим внутр. життям, зі складними суперечностями свого побуту, поведінки, світопочування, із запитами й клопотами не лише матеріал., а й духов., з моральними злетами й падіннями – у великому діапазоні людських типів. Окремі твори Ж. українською мовою переклали Ю. Назаренко та Д. Чередниченко. Одну з вулиць в Ужгороді названо її ім'ям.

Основні твори

Raštai. T. 1–4. Kaunas; Marijampolė, 1924–29; Raštai. T. 1–6. Vilnius, 1957–58; 1996; Rudens vakaras. Vilnius, 1960; Prie užvertos langinės. Vilnius, 1971; 1978; укр. перекл. – Оповідання. К., 1949; Пожертва святому Юргісові. К., 1958; рос. перекл. – Избранное. Москва, 1947; Пойманный бес: Рассказы. Москва, 1950; Избранные сочинения: В 2 т. Москва, 1952; Рассказы. Москва, 1952; Сноха: Рассказы. Вильнюс, 1966; Сноха: Повести и рассказы. Москва, 1978.

Бібліографічний опис:

Жемайте Юлія / І. М. Дзюба // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-19026>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).